

за книгата „Живот по неизбежност. Мемоарен роман“ на проф. Кирил Топалов, произнесено на юбилейното му тържество по случай неговата осемдесетгодишнина в Аулата на Софийския университет на 22 май 2023 г.

Михаил Неделчев

Уважаеми господин Ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, уважаеми господин Декан на филологическия факултет, драги колеги, дами и господа,

Днес е тържествен ден за нашия приятел и добър колега професор Кирил Топалов, днес, в деня на неговото рождение, ще говорим за новата му книга „Живот по неизбежност“, за неговия „Мемоарен роман“, а това означава, че ще обгледаме неговия достоен осемдесетгодишен жизнен път, ще се удивим за пореден път от размаха на делата му, от обема и многопосочността на стореното и сътвореното от него. Няма по-добро място да се вживеем отново ретроспективно в тези негови осемдесет години от Аулата на Софийския университет, на нашата *Алма матер*, защото където и да са се разгръщали неговите житейски сложети, професор Топалов винаги е оставал професионално осъществяване има и нещо друго, което мнозина от нас нямат: той е и *Писателя, творецът* на толкова много романи, разкази, драми, той е съзателят на едно огромно по обем и значимост писателско творчество, което ни е вълнувало през всичките тези години от дебюта му със станалия толкова популярен и преиздаван многократно роман от 1976 година „Бягай, обачам те“.

Каквито и мисии да е поемал проф. Топалов през десетилетията, където и да се е озовавал по света, той всъщност никога не се е отделял от Университета, винаги е бил тук със своите колеги и приятели. Един от драматургичните му текстове се нарича „Виба Академия!“ – с първите думи на университетския химн; тук, в Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ е осъществено и най-представителното издание на художественото му творчество – четиритомникът с романи, пиеси и разкази; пак за това издателство е направен от професора за библиотеката „Университетско наследство“ големият том с избрани трудове на един от нашите учители по история на литературата и в още толкова други дела проф. Иван Шишманов. Няколко свои силни творчески години проф. Топалов прекара в една съседна сграда като неин директор – в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Но има ли нещо по-естествено от това един голям специалист по българската и гръцката възрожденска литература да оглави тази централна културна институция, където и преди бе прекарал толкова години в усърден изследователски труд! И така, с достойнството на пълноценната професионална подготовка и осъществено, бяха поемани и толкова успешните посланически мисии в Атина и във Ватикана, бяха реализирани значимите лекторски участия в университетите на Франция, Гърция и Италия, беше открито работата му като общински съветник в столичния ни град.

Днес ни е поднесен един прекрасен „Мемоарен роман“, където всичките тези роли, мисии и разнородни творчески и културностроителни дейности са ни представени така въздействащо чрез сплитането им в многобройни автобиографически сложети. Но всъщност автобиографичното толкова често е присъствало – дори и някак неочаквано – в книги на проф. Кирил Топалов с различна жанрова и тематична характеристика, от послесловните глави в прекрасната му монография за българския охридски писател Григор Пърличев до предпоследната му книга „Софийска история“. Състудентни сме с Кирил Топалов още от първи курс през 1964 г. – той е една година по-малък от мен. И двамата сме потомствено вградени в културния живот и в общосоциалното битие на любимия ни столичен град. А едно от най-прекрасните неща, които можеше да ти се случат, беше например приятелят Кирил Топалов като посланик към Светия престол да ти бъде изключително вест и любезен водач из старините и светите места на Вечния град (случвало ни се е два пъти!). Това беше една гарена ти възможност да се докоснеш до най-сакрални места на памет и до най-висши творения на човешкия гений, до които иначе без това застъпничество просто нямаш възможност да достигнеш...

Но нека сега вече се вгледаме последователно в книгата, около която днес сме събрани на това толкова знаково юбилейно тържество. Самото нейно название – „Живот по неизбежност“ – многократно е обговорено в различни посоки по нейните страници. Едно от неговите значения може да бъде, че през този наш живот, в дългите години на

комунистическото властване, много неща е трябвало да се случват не по наше желание, а по принудата на идеологическите догми и на всекидневните дисциплинарни поръчки. Разбира се, при това обговаряне има много ирония и самоирония. Защото всъщност проф. Топалов е сред българските хуманисти един от най-високите примери за едно битие по логиката на една всекидневна култура на стоическата нормалност от късната социалистическа епоха, за едно публично поведение сякаш това наоколо – заразено с комунистическото – просто не съществува.

Сякаш като в един сериозен научен труд – макар и това да е направено всъщност изриво, всичко като при един приятелски разговор с „Любезния читател“ е уговорено и постулирано още във встъпителните страници, очертани са параметрите на повествованието. Чрез непрекъснато явяващите се обръщения към този читател той, този читател, е въвличан пълноценно в различните сложети. Самото повествование е направено последователно в преизказно наклонение, за спомнящия си автор-повествовател се говори в трето лице, той е назоваван последователно *студента, специалистта, асистента, доцента, професора*. Повествованието е преизпълнено с ретроспекции и със забягвания напред във времето – още в първата глава „Указание как се целуват ръцете на Ела Фицджералд“, където се разказва най-вече за ранните специализантски времена в Гърция на младия бъдещ учен, се говори и за предстоящата след много години посланическа мисия. А в новата книга има и множество препратки към разказаното в предпоследната книга от 2021 година „Софийски истории. Разкази и новели“. Макар и центрирана все пак около това школуване в Атина, в тази първа глава се сплитат още множество сложети – за поклонническото пътуване до Атон, до Зографския и Хилендарския манастир, за премердването с преодоляването на скалата при атонските брегове, за общуването с останалия анонимен гръцки аташе, обрижвал специалистта, за пастирското общение с изумена на Рилския манастир, дал своето насърчение в духовния път, за първите сценарни опити, за срещата с обикновени гръцки хора – например с бензиджията, оказал се горещ почитател на Георги Димитров, за присъствието на българските и чуждите театрални сцени, за преводните авторски книги на толкова чужди езици, и пр., и пр. В цялостния разказ е приложен принципът на ретардацията, на непрекъснато отлаганото обещание да се разкаже за срещата с великата Ела. Това се случва едва на финала на пространния текст: оказва се, че специалистът и поканилият го на концерта аташе действат като същински трикстери, озовават се чрез благородна измама на най-предни места, където именно имат възможността да целуват ръцете на голямата американска певица, възприела ги очевидно за някакви важни персони.

Цялото повествование от 525 страници е разпределено в шест големи глави – освен тази първа глава това са назоваваните с изразителни и понякога афористично звучащите: „Как са ни изтраяли турците... (С Рагой Ралин в живота по неизбежност)“, „С Петър Динев – през векове и морета“, „Как да подпалим галерия „Уфици“ и после да избягам“, „Дарагой“, „Аерофлот“ („Шишиш! Военна тайна!“), „Как да прегърнеш Гена Димитрова и Лиля Иванова“. Още с тези названия става ясно, че тук, в тази книга, се разказва весело, забавно, самоиронично, без себеизтъкване и фалшиво големее...

Нижат се в тази втора глава забавни истории с чиракуването на студента в различни редакции; от време на време стои като мрачно предупреждение споменът за пребиваването на бащата на автор-повествователя в комунистическия концлагер „Куциян“; угва и срещата със самия легендарен сатирик, който първоначално се мисли за колективен фолклорен персонаж и който поема задължението да преподава уроци за гражданско поведение, за ориентиране в писателската гилдия и за справяне с препятствията на бюрокрацията. (Стилизиран е характерният славянский говор на поета шегобиец, ето как – в негова реплика: „Понъже ний, старитие комунисти, смие отново в нилеуегалност, аз опивам в стаята си да слушам на моя ВиЕФ Радио Лоондон.“) Редуват се анекдоти от крайморската писателска почивна станция. Като ставни новели са сложени тук предварителен разказ за бъдещото посланичество към Ватикана и кратки повествования за редакторската работа в издателството „Български писател“ (там отново нашите пътища се преплетоха) и за продължаващите полудисидентски изпълнения на нашата любима професорка Розалия Ликова. И още много други весели и трагикомични случки с комунистически партийни величия, с писатели и редактори, с университетски хора. Но тук прибавям и един съществен и съвсем немаловажен детайл: с цитираното на стр. 151 проукраинско стихотворение от отличния поет – наш главен редактор тогава в издателство „Български писател“ Иван

Александър Байтошев, „Ръката на художника“

Давидков, за изпитването на почти мистичен страх пред това „какво ни е казал поетът“ с тези писани преди четиридесет години стихове, за тяхната внезапна актуалност след 2022 година:

Конницата мина, мина и замина.
Сребърни копита, весели очи.
Ах, защо ти плачеш, Майко Украйна?
И защо пелинът толкова горчи?
Тъжни песни пеят слепите кобзари,
лъка – като вятър в струните звъни.
Тежко се люлеят степните пожари
на реките древни в гневните вълни.
Между черни вейки, дето сова плаче
като рог забравен месецът блести.
Протегни десница, конниче-казаче,
и тревога с него затръбвай ти.
Ой, шуми пелина, ой, горчи пелина
и от звън на саби утрото ечи...
Конницата мина, мина и замина.
Сребърни копита. Весели очи.

Макар и къса в сравнение с останалите, главата „С Петър Динев – през векове и морета“ е средишна, централна по значение. Тази глава, в която също има множество анекдоти от университетския фолклор, множество разкази за конфликтни ситуации от стълкновения с наши и чужди бюрократи, е истинска апология на неизменния ментор, учител, покровител, ангел-хранител на нашия главен герой от този мемоарен роман. Академик Петър Динев не само неизменно насърчава избрания от него самия за свой наследник в изучаването, популяризирането и интерпретирането на Българското възраждане млад учен, но и му дава възможност да общува с достигналите до патриаршеска възраст корифеи академици Михаил Арнаутов и опосредствувано с Александър Теодоров-Балан. Ние виждаме едно не съвсем познато ни лице на толерантния и сдържан възрастен професор, виждаме и неговите прояви на тънкото му чувство за хумор. Тази ярност и признателност към насърчилите го веднъж завинаги Учител прави чест на проф. Кирил Топалов. Ядната глава „Как да подпалим галерия „Уфици“ и после да избягам“ (през цялото време ни се заканват да се извърши този несполучлив опит за запалването на прочутата галерия) съдържа вероятно най-конфликтните страници в цялата книга. Това е разказ преди всичко за доста злополучния лекторат на Кирил Топалов в университета на Екс ан Прованс, вече след големия социален прелом в България, след 1992 г. За смисъла на такива лекторати по **света** авторът дава следното иронично уж сериозно определение: „Лекторат означава да преподаваш в някой чужд университет български език и цивилизация, което обхващало език, история, литература, фолклор и каквото още ти хрумне, за да

привлечеш няколко чуждестранни студенти към все още неясната за тях по съдържанието си дисциплина българистика с надежда трайно присъединен да останел поне един/една от тях, та някога да дойде на специализация в родината ти, от дума на дума да си хареса някоя българка/българин, за да се върне с нея/с него в своята родина и до пенсия през година-две или три да организира ентузиазирано в чужбинския си университет българистични или балканистични конференции, да те кани на тях, а след като се пенсионираш, да продължи да го прави с твоите заместници и други приятели колеги, които е успял/успяла през десетилетията да завъди“. И тук с множество ретроспекции и проспекции са ни разказани най-вече сюжети от различни моменти на големия български прелом преди, около и след 1989 година, въведени са и фигурите на първия български демократично избран президент г-р Желю Желев и на други видни общественици (споменат съм дори и аз). Но все пак основното е гротесковата ярост спрямо глупостта в някои абсурди на западноевропейската бюрокрация, на френската администрация по-конкретно. Българите и българското съвсем не са идеализирани в това повествование (о, колко самоирония има в страдалческите описания на придвижването по европейските пътища с все още социалистическата лека кола!, или пък в пасажа за драматичното намаляване на българските лекторати по света – за сметка на македонските!), но и на чужбинското нищо не му е спестено.

Гротесковата образност кулминира в един преразказан (уж)сън от кратичката предпоследна глава „Дарагой „Аерофлот“ („Шшишт! Военна тайна!“). Този виртуозно написан текст (както впрочем са направени и множество други пасажи в книгата) ни оставя със загадката дали всичко това със сваления в последния момент пред отлитане за родината на московското летище бивши посланик е било истина, или пък представя една възможна, но абсолютно нежелана действителност. Впрочем знаем как в Русия на Путин днес такива абсурдни възможности се случват; предсказал ни го бе в своя зловец гротесков роман „Московиада“ и големият украински съвременен писател Юрий Андрухович.

Доброто настроение, позитивната нагласа, ни се връщат с последната пространна (164 страници!) глава **„Как да презърнеш Гена Димитрова и Лили Иванова“**. Тук отново с добре познатата ни ретардация, с измъчващото драгия читател непресекващо отлагане на очакваното с нетърпение презръщане на двете големи български певици – всяка в своя си жанр, са ни разказани най-вече посланическите сюжети от Атина и Ватикана в Рим. Чепатият дебърски характер на автор-повествователя му дава възможност да възпроизвежда с хъс и съвсем достоверно и критично водените гръцко-български разговори на ниво премиери и водещи министри, да разконспирира, благодарение на филологическите си усети и на литературноисторическите си знания, скрити значения в различните подмолни и явни разпри на политици и дипломати от балканските страни. Запомняща се е срещата и с преминалия на нещо като еврокомунистически позиции стар герой от гръцката съпротива Манолис Глезос. Увлечателни са и вклинените в тези посланически повествования страници, посветени на директорствуването в Народната (Националната) библиотека. Но основното тук са именно грамите, вънненията, конфликтните ситуации и малките и по-големи победи на дипломатическото поприще – включително и в подобряващия се диалог с президента на Гърция Стефанопулос, в осъществяването на толкова много и важни приятелства с гръцки политически мъже, с хора от интелектуалния елит на нашата южна съседка, за сприятеляването с архиепископа Христовулос, за спасяването пред вселенския патриарх Вартоломей от руско нашествие на българския манастир на Атон „Зограф“, за успехите на посланическите приеми за Кирило-Методиевите ни празници. Тук, в Атина, започва и запознанството, прераснало в близко приятелство, което продължило и при срещите в дома на автор-повествователя в полите на Витоша, в Драгалевци. А презръдката с Лили Иванова се случва отново в Атина, след като голямата естрадна певица е обявила, че с песента си „Камино“ поздравява българския посланик и неговата съпруга и когато двамата с Веска се качват на сцената, връчват приготвения голям букет и презръщат крехката връстничка с големия глас.

Последните две изречения от книгата (преди финалните „Няколко думи за автора“) са отново едно окончателно обръщение към „любезния читател“: „Не бързай, аз те чакам горе, в Голямата аудитория, ще има отново лекция и след това разбор на чутото и прочетеното, както и на личното и неповторимо, неизбежно и неизбежно преживяно в толкова краткия живот по неизбежност, който се е паднал на рулетката на късмета на всеки един от нас. / По неизбежност.“...

Благодарим на писателя професор Кирил Топалов за прекрасния дар, който получихме в навечерието на неговия рожден ден! Да благодарим и на издателската къща „Бард“ за този светъл подарък!

Честита щастлива осемдесетгодишнина, уважаеми колега професор Топалов, честит празник, скъпи приятелю Кириле! На многая лета!